

PREFAȚĂ

Conf. univ. dr. Adina CHIRILĂ,
Universitatea de Vest din Timișoara

Recent, în preajma editării sau reeditării a nu mai puțin de o sută șaptezeci și cinci de lucrări ale unor autori ce alcătuiseră corpul biologic al Școlii Ardelene – în cadrul unui proiect unitar al cărui rezultat este *Școala Ardeleană*, vol. I–IV, coordonator Eugen Pavel, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Editura Muzeului Național al Literaturii Române, 2018 –, s-a reiterat¹, sub forța evidenței date de lucrul cu acest impresionant număr de texte, faptul că o înțelegere mai corectă asupra vieții culturale a românilor din Transilvania începând cu deceniul al șaptelea (poate chiar mai devreme) al secolului XVIII și până în deceniul al cincilea al secolului XIX ar viza nu atât o listă cu nume de autori, de la, bunăoară, Samuel Micu (ori, mai timpuriu, Petru Pavel Aron) până la C.D. Loga, ci un organism unic, rețelar, orientat de o ideologie umanist-iluministă a cărei forță (într-un context istoric ce nu-i lăsa, în fapt, altă opțiune decât să se manifeste zelos ori să nu existe deloc) făcea din reprezentanții ei mai degrabă instrumente de propagare a unor idei decât personalități auctoriale. Cu rare excepții (probabil că Ion Budai Deleanu este cel mai bun exemplu), reprezentanții, chiar corifeii Școlii Ardelene rămân a fi evaluați prin prisma prolificității lor – în cazul unora, de o exemplară consistență – și a diversității preocupărilor pe care le-au adoptat și a ideilor sau modelelor pe care le-au colportat în spațiul de limbă română, iar nu prin cea a valorii estetice a lucrărilor ori a inovației intelectuale absolute.

Văzută astfel, activitatea Școlii Ardelene se percepe – cel puțin în parte și întărindu-i numele – ca *program academic* de edificare individuală (și, de aici, națională) îndatorat *curriculei* clasice, grecești și romane, în care instruirea nu neglija deloc dobândirea competenței lingvistice – condiție a atingerii rafinamentului retoric. În sistemul clasic educațional, cel ce trebuia învățat avea să se deprindă cu părțile de vorbire și de propoziție, cu declinările, cu regulile construcțiilor sintactice etc.; avea să cunoască etimologia și istoria

¹ V. Gh. Chivu, *Școala Ardeleană și româna literară modernă*, în „Academica”, XIX, 2019, nr. 12, p. 74-79; și Eugen Pavel, *The Transylvanian School – premises underlying the critical editions of texts* (sic), în „Dacoromania”, serie nouă, XXIII, 2018, nr. 2, p. 109-133.

cuvintelor, precum și libertățile și constrângerile impuse de contextul și scopul comunicării în privința combinării ori a varierii lor pe temeiul sinonimiei etc. În gramaticile descriptive ce codificau aceste aspecte – ca cele ce au supraviețuit din Atichitatea târzie, ale lui Donatus și Priscian, bunăoară – se oglindesc, direct ori prin vâlul interpus de modele lingvistice occidentale moderne, *gramaticile, dicționarele și ghidurile stilistice* scrise în Școala Ardeleană. Ca lucrări independente editorial², acestea din urmă apar după finalizarea marilor gramatici și dicționare, sugerând faptul că autorii lor știu că, atât pentru un om, cât și pentru o nație întreagă, lecțiile de stil pot fi susținute numai cu condiția lămuririi și stăpânirii gramaticii unei limbi. Poate nu întâmplător, un autor de îndreptar stilistic, așa cum este Constantin Diaconovici-Loga cu al său *Epistolarium romanesc*, din 1841, este mai întâi autor de gramatică – v. a sa *Gramatică românească pentru îndreptarea tinerilor*, Buda, 1822 – sau de dicționar.

Pe cât de legitimă este editarea cărților apărute în contextul mișcării iluministe de la noi sub forma unor colecții mai mult sau mai puțin comprehensive, pe atât de necesară este editarea științifică individuală a lucrărilor care le-ar alcătui. În cazul câtorva dintre textele Școlii Ardelene, cercetarea minuțioasă asupra principiilor care au stat la baza întocmirii lor, a scopurilor urmărite de autori pentru publicul cărora le erau adresate, a structurii lor derivate din toate acestea, a formei lor lingvistice, care plasa respectiva carte într-un raport oarecare față de direcțiile de înnoire și normare conturate în epocă, etc. este un fapt realizat, pe care se pot întemeia cuprinderile sintetice generalizatoare. Pentru altele însă, deși aparțin unor minți departe de a fi pierdute din conștiința națională, analiza care să ducă la o cunoaștere de profunzime a contribuției lor pentru dezvoltarea culturală românească, sub varii aspecte, este, în continuare, un deziderat.

Construirea, după riguroase principii filologice, a unei ediții științifice de text trebuie să aibă în vedere, înainte de finalitatea absolută la care am făcut aluzie în rândurile de mai sus, și un scop intermediar. Căci o ediție trebuie să fie, în sine, un produs analitic al filologului aplecat asupra textului de bază

² Trebuie să facem această precizare întrucât elemente de stil și modele de compoziție sunt incluse, de regulă, ca mici capitole separate, în gramaticile românești ale perioadei. Un bun exemplu în această privință, ca și în cea a influenței pe care cărturarii Școlii Ardelene au acceptat-o din partea unor modele occidentale moderne este gramatica din 1788 a lui Johann Molnar (Ioan Piuariu-Molnar), *Deutsch-Walachische Sprachlehre*, Viena (v. Ioan Piuariu-Molnar, *Deutsch-Walachische Sprachlehre. Gramatică germano-română*, Viena, 1788. Vol. I-II. Ediție critică, studiu introductiv și note de Ana-Maria Minuț și Ion Lihaciu, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2018). V., de asemenea, în cazul autorului lucrării acum editate, cuprinsul scrierii sale *Orthografia sau dreapta scrisoare pentru îndreptarea scriitorilor limbii românești*, Buda, 1818.

respectiv; dar, în la fel de importantă măsură, ea trebuie să fie gândită și ca instrument de lucru, util în studii subsumate, de exemplu, *lingvisticii de corpus*.

Folosim totuși cu reticență terminologia din ce în ce mai fragmentată cu care se operează în studiile umaniste contemporane și care oglindește, din păcate, o ignorare a manierei desfășurării și a calității cercetărilor filologice în trecut. Căci avem de-a face, în fond, cu același tip de muncă minuțioasă de analiză a faptelor și de tragere a unor concluzii privind, bunăoară, familiile de limbi, evoluția unei norme, variația lingvistică la un scriitor etc., fie că se desfășoară, ca până nu demult și foarte anevoios, pe un *corpus* de bibliotecă, de sute de chestionare dialectale, de arhivă etc., fie că se desfășoară pe baze de date digitale de materiale lingvistice, deci pe *corpora digitale*, în care s-ar vărsa sute de relevee de text scrise într-o anumită limbă. În toate cazurile, *corpusul* este doar un instrument, după cum, de altfel, se precizează în unele cercuri³, „amănunt” uitat în altele, care fac din crearea de *corpora* scop științific în sine. Este limpede că un instrument de lucru sau o metodă nu poate substitui calitățile cercetătorului, în general, și, în cazul de față, ale celui de tip umanist: cunoașterea deplină și în detaliu a materialului lingvistic cu care operează, în co-text și în contextul mai larg (epocă, uzanțe lingvistice etc.); în cazul operării cu ediții de texte vechi, conștientizarea adevărului că orice ediție poate conține erori în raport cu textul de bază; intuiția și conștientizarea relațiilor care se pot sau nu se pot stabili între fapte; extensia legitimității interpretărilor pe care este tentat să le facă cercetătorul; etc. În lipsa acestora, analiza intensivă a datelor obținute printr-un sistem *big data* nu poate fi decât imprecisă; poate impresionantă, cantitativ, dar inexactă și, în consecință, periclitatoare pentru analizele viitoare, care pleacă de la un „adevăr” parțial ori denaturat despre care nu se știe că este astfel.

*

Pledăm așadar pentru o investigație asupra textului orientată de profunde cunoștințe de filologie, de istorie culturală, de lingvistică diacronică și sincronică. Numai astfel, rezultatul demersului editorial se constituie într-un bun științific care, mai întâi, completează cunoașterea despre o anumită epocă, cu multiplele ei fațete, și la care, concomitent, se poate apela ca sursă acurată de material lingvistic pentru cercetări intertextuale de amănunt.

³ V., e.g., Vaclav Brezina, Dana Gablasova, *The corpus method*, in Jonathan Culpeper, Paul Kerswill, Ruth Wodak, Tony McEnery, Francis Katamba (ed.), *English Language: Description, Variation and Context*, Palgrave, 2018.